

Mgr Magdalena Krzyżanowska

Instytut Literatury Polskiej

Wydział Polonistyki

Uniwersytet Warszawski

Ekspresja – doświadczanie – uczestnictwo.

Bohaterowie polskiej prozy lat 1864-1918 w świecie dźwięków

STRESZCZENIE

Głównym celem mojej rozprawy doktorskiej jest zbadanie odwołań do dźwięków i czynności słuchania w tekstach prozatorskich drugiej połowy XIX i początku XX wieku oraz powiązanie tych zagadnień z problematyką ludzkiej podmiotowości. Analiza materiału literackiego wskazanego okresu pozwoliła mi wyróżnić trzy zawarte w tytule kręgi zagadnień, którym zostały podporządkowane struktura problemowa rozprawy oraz dobór literatury przedmiotu. W swojej pracy skoncentrowałam się zatem na twórczości trojga pisarzy (związanych z przekształcaniem się konwencji literackiego realizmu): Bolesława Prusa, Marii Konopnickiej i Władysława Stanisława Reymonta. Jak pokazuję, uczynili oni odwołania do dźwięków i czynności słuchania zasadniczym elementem konstrukcji świata przedstawionego swoich utworów: kreacji postaci literackich, a także jego pozostałych elementów (przestrzeni, czasu i wydarzeń). Podczas analiz pytam więc o relację między bohaterami i tym, co określam jako świat dźwięków (powiązany z wymienionymi elementami świata przedstawionego). Dzięki temu mogę rozważyć sposób prezentowania w analizowanych tekstach takich zagadnień jak doświadczanie dźwięków, dźwiękowa ekspresja oraz uczestnictwo w świecie dźwięków, a także zależności między nimi. Każde z nich łączę zaś z priorytetową dla nich kwestią słuchania. Podobieństwa w podejściu wymienionych pisarzy do zaproponowanej tematyki oraz zachodzące w tym zakresie zmiany pozwalają mi wysnuć ogólne wnioski przydatne do określenia audialnego potencjału literatury lat 1864-1918.

W rozprawie dążę do osiągnięcia trzech celów. Po pierwsze, buduję w niej podstawy analizy odwołań do dźwięków i słuchania w tekstach pozytywistycznych i młodopolskich, co pozawala mi zaproponować nowy model ich opisu. Po drugie, określam funkcję, jaką pełnią te odwołania w kreowaniu postaci literackich i ich związków z pozostałymi

elementami świata przedstawionego. Dzięki temu odkrywam metody jego konstrukcji, a także prowadzenia narracji i budowy tekstu. Po trzecie zaś pokazuję znaczenie odwołań do dźwięków i czynności słuchania dla refleksji wybranych twórców i wpływ tych odwołań na istotne aspekty koncepcji ludzkiej podmiotowości badanego okresu.

Rozprawa składa się ze wstępu i zakończenia oraz tekstu głównego podzielonego na trzy części. We wstępie określłam swoje wybory metodologiczne oraz wypracowane na ich postawie narzędzia analizy. Czerpię przy tym z międzynarodowego, interdyscyplinarnego nurtu *sound studies*: na postawie zagranicznych i polskich teorii określłam własne podejście do związku tego nurtu z literaturoznawstwem oraz proponuję autorskie definicje terminów (przede wszystkim – audiosfery).

W tekście głównym omawiam trzy prozatorskie projekty pisarskie i każdemu z nich przyporządkowuję jedno dominujące w ich obrębie zagadnienie (dotyczące kwestii podmiotowości) spośród tych, które zaproponowałam w tytule rozprawy. Pierwszą część poświęcam więc twórczości Prusa ujętej z perspektywy problematyki doświadczania dźwięków przez słuchacza. Jak pokazuję, ma ona kluczowe znaczenia dla tak fundamentalnych dla pisarza kwestii jak figura obserwatora, ludzkie zdolności poznawcze oraz możliwości zdobywania wiedzy o rzeczywistości.

Część druga dotyczy twórczości prozatorskiej Konopnickiej. Jako najważniejszy problem w tekstach pisarki wyróżniam kwestię dźwiękowego wyrażania. Udowodniłam, że sprowadza się ono do prezentowania brzmienia ludzkiego głosu, wydawanych przez człowieka odgłosów (westchnienia, jęku, płaczu, kaszlu, zgrzytania zębami, krzyku i śmiechu) oraz milczenia. W procesie owego wyrażania emocji i przeżyć istotną rolę odgrywa zaś moim zdaniem jego słuchaczka.

W trzeciej – ostatniej – części proponuję analizę twórczości Reymonta uprzywilejowującą zagadnienie uczestnictwa w świecie dźwięków. Pokazuję, że przekłada się ono na ogólnie rozumianą kwestię partycypacji w rzeczywistości oraz że ma fundamentalny związek z przedstawianą w prozie pisarza opozycją cywilizacji i natury. W zamykającym rozprawę zakończeniu podsumowuję punkty wspólne i różnice w podejściu tych trojga pisarzy oraz określłam znaczenie wyciągniętych wniosków dla dalszego badania literatury lat 1864-1918.

Małgorzata Kmyśówna